

Het heden kan helpen om gebeurtenissen uit het verleden beter te begrijpen

dat dit slechts de helft van het verhaal vormt. Filips II en zijn gou-verneurs-generaal hanteerden een politiek van 'slaan en zalven'. Met een 'generaal pardon' probeerden ze diegenen die een hagenpreek of beeldenstorm hadden bijgewoond, maar daarbij niets hadden mispu-terd, een schone lei te bezorgen. In 1570, 1572 en 1574 trokken duizenden gewone mensen naar de pastoor om een *pardonbriefje* te krij-gen, dat hen voor vervolging moest sparen. Dit generaal pardon bete-kende het verschil tussen leven en dood, bezit en confiscatie.

MORAAL VAN HET VERHAAL

Waar geschiedenis vaak gebeurt wordt om 'het heden' te verklaren, is het vaak juist omgekeerd. Het heden kan helpen om de gebeurte-nissen in 1566 en nadien in christe-lijk West-Europa beter te begrijpen. Aanslagen op beelden worden niet licht genomen en dat was toen ook niet zo. Tegelijk bleef er veel discus-sie binnen het katholicisme en het protestantisme over de rol van beel-den in de religieuze beleving, net zoals dat in het christendom en de islam nog bestaat.

Beeldenstormers waren niet louter armoezaaiers die het gemunt had-den op de rijkdom van de katholieke kerk, maar gelovigen die hun kerk wilden zuiveren en tijdelijk zelf de rol van voorganger opnamen. De ge-schiedenis leert dat we vooral niet te vlug moeten oordelen over de 'goe-den' en de 'slechten' bij het beelden-

■ breken.

wees op het belang van rijke hande-laars in de steden, in het bijzonder uit Antwerpen, die bijzonder ge-charmeerd waren door de leer van Luther en Calvijn, en graag het beel-densstormen coördineerden. Recent onderzoek toont hoe in meerdere landelijke gebieden lage edellieden ook een geordende beeldenstorm op hun heerlijkheden organiseerden. In alle sociale klassen waren personen betrokken bij de Beeldenstorm, maar ook een hele reeks juist niet. De Beel-densstorm verdeelde de samenleving grondig.

EN DE KATHOLIEKEN

Omdat onderzoek zo lang over de protestanten en de beeldenbrekers zelf ging, zochten jonge historici naar de reacties van katholieken. Zij bleven nogal stil, werd wel eens be-weerd, zeker in vergelijking met de Franse katholieken. Toch leek het erop dat katholieken het trauma probeerden te verwer-ken. Ze reddden stukken relieken of beelden, herinnerden zich de gebeur-tenissen ritueel of hechten tijdelijk minder devotie aan de objecten. In de vernielde 'heilige' objecten. Ze praktijk betaalden katholieke paro-chianen mee aan herstellingen. Luisterden ook goed naar de preken die hun bisschoppen en priesters ga-ven over deze en andere beslissingen van het Concilie van Trente.

DE AFLOOP

Klassiek vertellen de geschiedenis-boeken dat de hertog van Alva met harde hand orde op zaken kwam stellen. De Raad van 'Beroerten' - dat zijn de Beeldenstorm en de mi-litaire mobilisatie van Calvinisten achteraf - sprak een heel aantal ver-oordelingen en verbanningen uit. De meest beroemde was de executie van de graven van Egmond en Horn in 1568. Recent onderzoek van me-zelf en collega's wijst uit

WAAR

Het belangrijkste misverstand dat we uit de weg ruimen, ging over de verspreiding van de Beeldenstorm. Te gemakkelijk leken de beeldenstor-mers huis te houden in alle gebieden van de Nederlanden. Nieuwe recon-structies beperken het gebied rond Vlaanderen, rond Antwerpen en rond de Grote Rivieren.

Belangrijke steden als Brussel, waar het hof verbleef, of Leuven, met zijn universiteit, konden beeldenstor-mers uit hun muren houden. Poor-ten gingen dicht, schutters werden betaald, beelden en schilderijen in veiligheid gebracht. Deze steden kregen achteraf lof als de *bonnes vil-lies*, de goede steden, en er waren er zeker een twintigtal in deze situatie. Alles hing af van stad tot stad, zoals dat wel meer gold in de uitzonderlijk hoog verscheidene Nederlanden.

WIE

Wie de beeldenstormers waren, blijft de moeilijkste vraag voor onderzoe-kers. In 1949 verscheen een provoca-tief werkje van Etich Kuitner. Hij was in 1942 slachtoffer geworden van het naziregime en was de eerste om de Beeldenstormers serieus te nemen. Hij besteedde vooral aandacht aan de arme achtergrond van sommigen en hij omschreef de Beeldenstorm als een hongerjaar, waaraan econo-mische recessie, pestepidemieën en mislukte oogsten voorafgingen.

Herman Van der Wee (KU Leuven)

De vernietiging van religieus erfgoed in de Nederlanden

BEELDENSTORMERS

'Opstandelingen vernietigen religieus erfgoed.' Het lijkt een krantenkop over IS, een hedendaags verhaal uit het Midden-Oosten. In de Lage Landen gebeurde 450 jaar geleden hetzelfde.

Je kent het verhaal vast nog van op de schoolbanken. Op 10 augustus 1566 preekte Sebastiaan Matte een optruiend sermoen in Steenvoorde, een stadje op het Vlaamse platteland, bij de grens met Frankrijk. Hij riep op om in het nabijgelegen klooster van Sint-Laurentius de 'afgodsbeelden' en religieuze objecten te breken. Dat was de start van 'de Beeldenstorm, die zich in golven over de Nederlanden verspreidde vanaf de zomer van 1566 tot de lente van 1567. De opstandelingen sloegen kunstwerken, retabels, altaren en devotie-objecten aan diggelen. Precies 450 jaar later vond ik samen met een trits historici en kunsthistorici dat het hoog tijd was voor nieuw onderzoek over de Beeldenstorm in de Nederlanden. We zien dit evenement niet als een uitzondering, maar als een patroon in het zestiende-eeuwse Europa. Bovendien maken hedendaagse gebeurtenissen deze studie nog prangender. Kunnen we na de vernielingen van antieke sites in Palmyra en christelijke kerken in IS-gebied nog trots zijn op 'onze' Beeldenstorm?

De klassieke vragen - waarom, wanneer, waar en wie

Violet Soen is historica aan de KU Leuven. Ze is gebeten door religie in de Spaans-reld en bestudeert de processen achter inquisitie en godsdienstoorlogen in de zestiende en zeventiende eeuw.

IN HET KORT
Moslimterroristen vernietigen religieus erfgoed in het Midden-Oosten.

In augustus is het 450 jaar geleden dat 'de' Beeldenstorm door de Nederlanden raasde.

Historici komen in recent onderzoek tot nieuwe inzichten over beeldenbreken.

WAAROM
Na de opkomst van het humanisme en het protestantisme in de zestiende eeuw maakte ook het beelden breken weer opgang. Mocht een christen beelden vereren als het Oude Testament dat verbodt? Al in de negende

- klinken misschien simpel, maar ze zijn het niet. Juist door het proces van beeldenstormen zijn vele bronnen verdwenen of vernield. Bovendien riskeren we met de overgebleven bronnen maar een beperkt en vervormd beeld te krijgen van de gebeurtenissen. En toch, wij historici zijn detectives die met de bestaande bronnen dichterbij het verleden proberen te komen.

VAN TOEN EN NU

en de tiende eeuw gingen sommige christenen in Byzantijnse kerken over tot 'beeldenstormen'. In de zestiende eeuw hielden humanistische tenoren als Desiderius Erasmus de spot met volkse vrome vereringen van beelden en de krachten die geïmagineerd eraan toeschreven. Protestantse denkers in West-Europa stelden de autoriteit van de paus in Rome in vraag. En de materialiteit van het katholicisme met de devotie van beelden, schrijnen, relieken, prenten, en zo meer.

Maarten Luther bleef nog voorzichtig, maar andere leiders als Huldrych Zwingli en Johannes Calvijn trokken de kaart van een meer letterlijke interpretatie van het Oude Testament. Zij verboden beeldenverering. Beelden maakten associëren we nogal gemakkelijker en vlug met de islam, terwijl het ook de christelijke kerken in Europa van elkaar heeft gescheiden.

WANNEER

'Onze' Beeldenstorm is de allerlaatste in een lange rij. Hij begon in Wittenberg in Saksen, ging dan naar Zürich en de Zwitserse kantons, daarna naar Scandinavië, Engeland, Schotland, Frankrijk en kwam dan pas in de Zeventien Provinciën in de Lage Landen en de aangrenzende gebieden van de prins-bisschop van Luik en de hertog-bisschop van Kamerijk. In heel Europa en de Britse eilanden was lang voor 1566 al beeldenstormd.

Juist daarom had de belangrijkste katholieke kerkvergadering, het Concilie van Trente (1545-1563), al een antwoord op deze beeldenstormen geformuleerd, nog voor sprake was van beeldenstormen in de Nederlanden. Voor katholieken kon beeldenverering nog, maar alleen als dit leidde tot een betere beleving van de godsdienst en niet tot 'afgoden'. Met deze beslissing zouden katho-

